

KÖZLEMÉNYEK

Egy ismeretlen pécsi egyházi könyvgyűjtemény történetének margójára. – A pécsi növendékpapság könyvtárának kéziratos forrása a 19. század második harmadából¹ – A „Csipkerózsika álmából” ébredező Pécsi Egyházmegyei Könyvtár 2018. késő őszi rendezési munkálatai közben került a kezünkbe egy ismeretlen eredetű, kötés nélküli, első két lapján égési nyomok miatt töredékes, 42 leveles kézirat. A forrás a Pécsi Püspöki Szeminárium növendékpapsága könyvtárának eddig ismeretlen működési dokumentuma az 1841 és 1884 közötti időszakról. A kispapok saját elhatározásból létrehozott „ifjúsági” bibliotékájának történetéről ez idáig – tudomásunk szerint – nem került elő sem levéltári kézirat, sem nyomtatott dokumentum.

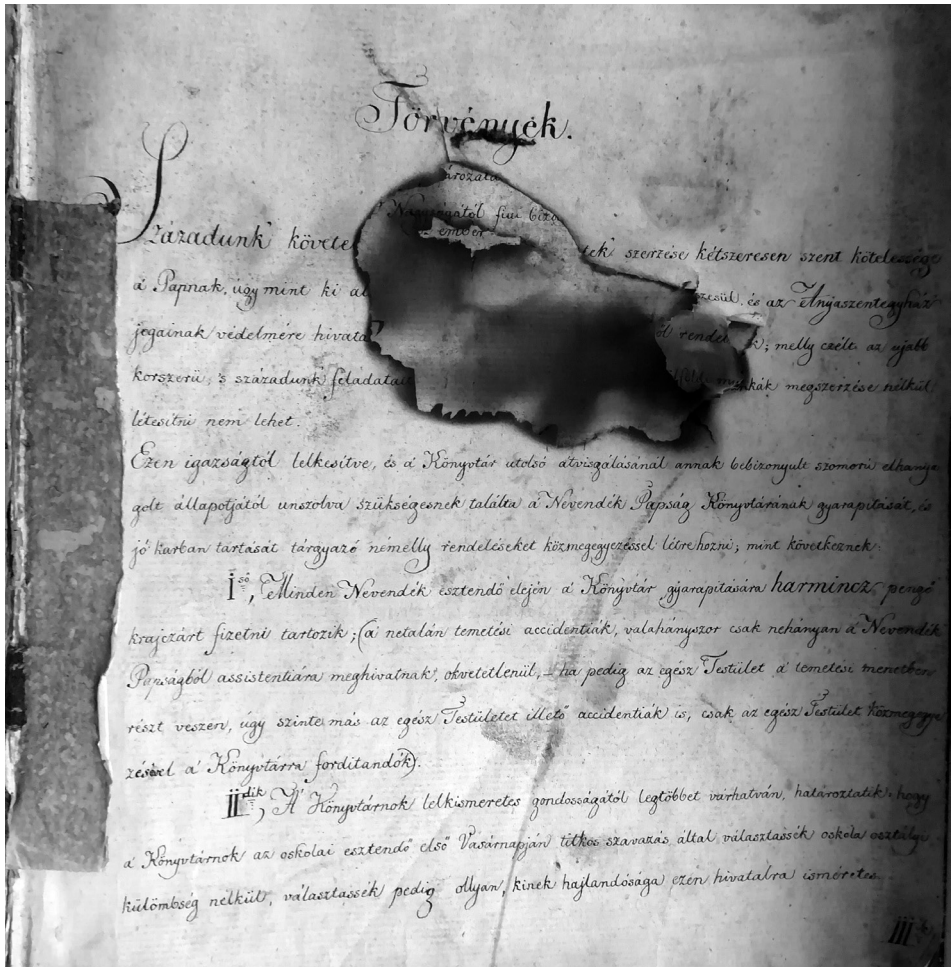
A kéziratos forrás szövegéből egyértelműen kitűnik, hogy az egy lelkiismeretes könyvtáros kezdeményezésére íródott, a könyvtárrendezés utáni, az arra „Érdemes Utódok” által megvalósítandó zökkenőmentes működés érdekében. A dokumentumot könyvtárnokok folytatták, de bizonyos részek (pl. számadások) vezetése – nem tudni miért – 1865 környékén megszakadt. A kézirat több részből áll: az első rész a *Törvények*, azt követi egy *Szózat*, majd harmadik egységként egy könyvtárnok-lista következik. A fő része a könyvtár katalógusa kb. az 1860-as évek közepéig megvalósult gyarapodásokkal, azután a bibliotéka számadásainak sora, végül az egészet egy vegyes katalógus-kiegészítés zárja.

A gyöngybetűkkel felvezetett hétpontos *Törvények* részben a könyvtár – mai szóval élve – küldetési nyilatkozatát és működési szabályzatát találjuk meg. Szerzője Gajdossik János könyvtárnok² volt 1841-ben, aki a bibliotéka „szomorú elhanyagolt állapotjától unszolva szükségesnek találta” annak működését szabályokba foglalni, állományát pedig katalógusban közzé tenni. A könyvtár létezésének hitvallása a kézirat legsérültebb része, így csak következtetni tudunk a megmaradt szövegrészekből a valódi mondanivalóra. A papság szent kötelességét állítja a szöveg középpontjába: feladata az Anyaszentegyház jogainak védelme érdekében újabb és korszerű, magyar és külföldi szakkönyvek és olvasmányok megszerzése, és ezáltal a leghaladóbb gondolatok átadása.

A szabályzatot közmegegyezéssel a növendékpapok dolgozták ki, ezzel is elősegítve az elhanyagolt állapotban levő gyűjtemény fontosságának hangsúlyozását. Minden kispap 30 krajcárt volt köteles a könyvtár gyarapítási és működési költségeinek fedezésére megfizetni. A könyvtárnokot az iskolai év első vasárnapján titkos szavazással választották meg (nem volt osztály meghatározva), olyan diákok köréből, akik hajlandóságot mutattak. A könyvtárnok a ductorok és vice-ductorok jelenlétében vette át a könyvtárat, egyben jótállást garantálva annak állományára. A szabályzat szerint könyveket és hírlapokat a könyvtár nem kölcsönzött, csak azok helyben használatát biztosította. A könyvtár költségvetéséről minden félévben számot kellett adnia: a bevételekről és a kiadá-

¹ [A Pécsi Nevendék Papság könyvtárának katalógusa és számadásai, Kézirat, Pécs, 1841–1884.] 42 lev. [Több kéz írása [Gajdossik János, Bakody Károly, Kanyó Ignác, Pencz János, etc.]

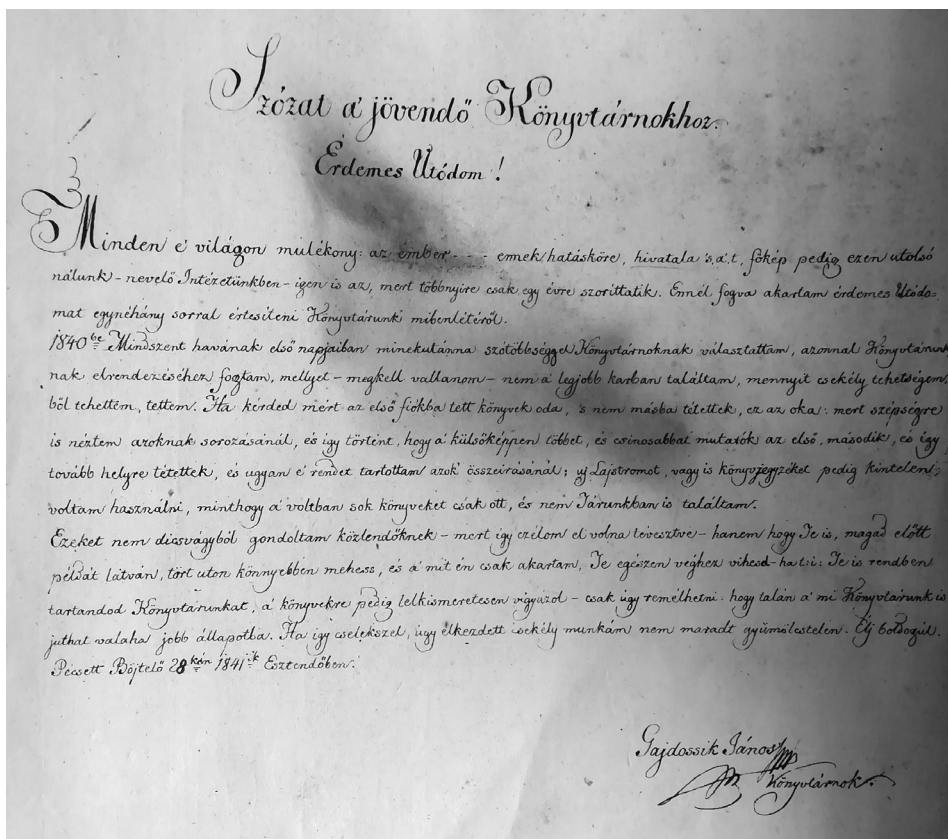
² Későbbi kakasdi plébános. BRÜSZTLE, Josephus, *Recensio* universi cleri Dioecesis Quinque-Ecclesiensis, III. Tomus. Quinque-Ecclesiis, Typis Andreae Madarász, 1879, 204.

1. kép: A Pécsi Növendék Papság Könyvtárának szabályzata

sokról tételes jegyzéket kellett vezetnie. Az olvasók számára hasznos könyvek beszerzése mellett az elavult dokumentumok eladása is munkaköri feladata volt, majd az ebből befolyó összeget a könyvtárra volt köteles ismét fordítani. A könyvtár gyűjtőköre: tudományos munkák, elsősorban vallástudományi kötetek „a divatozó nyelvek különbsége nélkül”. „...soha hírlapok, vagy egyedül szépliteratúrát tárgyozó munkák, regények, szindarabok ne hozassanak.” A hírlapok közül az év elején titkos szavazással kiválasztott egy politikai és egy szépirodalmi lap járatását engedélyezik, amelynek árát fejenként adta össze a növendékpapság. A dokumentum ezen egysége Pécs, 1841. február 27-én kelt, és Vörös Mihály kanonok–főkormányzó hitelesítette 1841. március 29-én.

Ezt követi egy egyoldalas *Szózat* 1841. február 28-i keltezéssel, szintén Gajdosik János tollából. A személyes hangvételű kis levélke tulajdonképpen egy magyarázkodás a könyvtár aktuális állapota miatt, de egyúttal az „Érdemes Utód” hasznos munkálatainak előkészítőjének is tekinthető.

2. kép: Gajdossik János könyvtárnok „Szózata” érdemes utódjához (1841. február 28.)

A Szózat szövegét az alábbiakban közöljük:

„Szózat a' jövendő Könyvtárnokhoz.
Érdemes Utódom!

Minden e világon mulékony: az Ember ennek hatásköre, hivatala s. a. t., főkép pedig ezen utolsó nálunk – nevelő Intézetünkben – igen is az, mert többnyire csak egy évre szorítatik. Ennél fogva akartam érdemes Utódomat egynéhány sossal értesíteni Könyvtárunk mibenlétéről.

1840-be Mindszent havának első napjaiban minekutána szótöbbséggel Könyvtárnoknak választottam, azonnal Könyvtárunknak elrendezéséhez fogtam, melyet – megkell vallanom – nem a legjobb karban találtam, mennyit csekély tehetségemből tettem, tettem. Ha kérdeud mért az első fiókba tett könyvek oda, s nem másba tétettek, ez az oka: mert szépségre is néztem azoknak sorozásánál, és így történt, hogy a külsőképpen többet, és csinosabbat mutatók az első, második és így tovább helyre tétettek, és ugyan é rendet tartottam azok összeírásánál: új Lajstromot, vagy is könyvjegyzéket pedig kintelen voltam használni, minthogy a' voltban sok könyveket csak ott, és nem Tárunkban is találtam.

Ezeket nem dicsvágyból gondoltam közlendőnek – mert így célom el volna tévesztve – hanem, hogy Te is, magad előtt példát látván, tört uton könnyebben mehetsz, és a’ mit én csak akartam, Te egészen véghez viheted – Ha t.i. Te is rendben tartandod Könyvtárunkat, a’ könyvekre pedig lelkiismeretesen vigyázol – csak úgy remélhetni, hogy talán a’ mi Könyvtárunk is juthat valaha jobb állapotba. Ha így cselekszel, úgy elkezdett csekély munkám nem marad gyümölcstelen. Élj boldogul.

Pécsett Bőjtelő 28-kán 1841-ik Esztendőben.

Gajdossik János könyvtárnok³

Verzóján az 1841 és 1882 közötti tanévekben szolgálatot teljesítő könyvtárnokok listáját találhatjuk, több kézjegy általi kiegészítésekkel. A névjegyzéket végigtekintve adalékot kaphatunk a pécsi egyházmegyei papság korai, szemináriumbeli feladatvállalásaihoz:

<i>Év</i>	<i>Könyvtárnok</i>
1841/42 – 1842/43	Gajdossik János
1843/44	Harmath Márton
1844/45	Kallenberger József
1845/46 – 1846/47	Felder Vilmos
1847/48	Udvardy János
1848/49	Szántó Zsigmond
1849/50	Ruzsinszky Nándor
1850/51	Petrich János
1851/52	Szemenyei Mihály
1852/53	Szemes János
1853/54	Szemenyei Mihály
1854/55	Vlasits Gábor
1855/56	Rozgonyi Gábor ³
1856/57	Teslér Róbert ⁴
1857/58	Komáromy Tivadar
1858/59	Haragó József
1859/60 – 1860/61	Obadich Ferenc
1861/62 – 1862/63	Németh Béla
1863/64	Bakody Károly
1864/65	Kanyó Ignác
1865/66	Pencz János
1866/67	Szekeres Ferenc
1867/68	Erős Endre
1868/69	Körmendy alias Fingernagel Károly

³ 1855. január 30-án kilépett.

⁴ 1857. szeptember 20-án meghalt.

Év	Könyvtárnok
1869/70	Bencze István
1870/71	Heid János
1871/72 – 1873/74	Magyar Miklós
1874/75	Magyar Zsigmond
1875/76 – 1876/77	Rathman Baltazár
1877/78	Götz Sándor
1878/79	Cser Gyula
1879/80 – 1880/81	<i>nincs adat</i>
1881/82	Klein József

Ezt követi 25 levélen keresztül a bibliotéka betürendes katalógusa, amelyet a kézirat végén még 4 oldalnyi grafitceruzával megírt vegyes könyvjegyzék egészít ki. A katalógus adatfelvételi elemei: könyvszám; a munka szerzője vagy szerkesztője; a munka címe; kiadási év; kötetszám; észrevételek. A katalógus több kéz (könyvtárnokok) írása, a kiadási dátumokból következtetve nagyjából 1865-ig vezette a pécsi növendékpapság a könyvek szerző szerinti betürendes lajstromozását.

A Növendék Papság Könyvtárának 446 művet tartalmazó (1239 kötetben) alapállománya nagyrészt 19. században kiadott nyomtatványokat tartalmazott, kisebb töredékben 18. század második felére keltezhető munkák is fellelhetők voltak benne. A legkorábbi művek 1712-re és 1717-re datálódtak⁵, a legutolsó részben feljegyzett kiegészítésben pedig a „legfiatalabb” nyomtatvány 1884-es keltezésű. Ekképpen az egész forrás használatának ezt a végdátumot tekintjük. Ez a végső lista igen elnagyolt, csak egy gyors lajstromozás eredménye. Tematikájában döntő többségben vallástudományi, egyháztörténeti, egyházi jogi, történeti és helytörténeti munkákat, egyházi beszédek gyűjteményeit tartalmazta. A dokumentumok nyelve zömében magyar, német és latin. Periodikák közül időszakosan megtalálható volt a *Budapesti Szemle*, a *Családi Lapok*, a *Hasznos Multságok*, a *Hazai és Külföldi Tudósítások*, a *Kalauz*, a *Magyar Sion*, a *Magyarország és a Nagyvilág*, a *Religio és Nevelés*, valamint az *Egyházi Tudósítások*, a *Tudományos Gyűjtemény*, a *Vallási és Egyházi Tár*. Német nyelvű a *Magazin für katholische Geistliche*.

Az észrevételekben talált possessorok feljegyzése szerint az ajándékozók között találjuk báró Szepesy Ignác (1828–1838), Scitovszky János (1838–1849) pécsi püspököket, Csajághy Károly, Farkas József, Juranits László, Laubhaimer Ferenc, Lechner János, Pleininger Ferenc, Virág Mihály, Vizer Bálint, Vörös Mihály pécsi kanonokokat, Haas Mihály prépostot, Jónás József apát, tolnai főesperest, Borbély György mohácsi segédlelkészt. Könyvek kerültek a könyvtárba a Szent István Társulattól is. A „tulajdonos” növendékpapok is gyarapították ajándékozóként a könyvtárat: így Bene István, Fekter Ferenc, Rezler Gyula, Rudnay István, Szauter Antal, Szemenyei Mihály, Szuly József, Verner Rudolf.

⁵ JAMAIGNE, Jean Ernest de: *Thronus Veritatis Evangelicae...* Viennae prostat apud Joannem Baptistam Schönwetter, S. C. M. Aulæ, & Universitatis Bibliopolam, 1712. FABER, Matthias: *R. P. Matthiae Fabri concionum operis tripartiti pars hyemalis, de dominicis. Editio octava, juxta primam correctior aliis & auctior quadruplici Indice Concionum, Rerum memorabilium, Materiarum, Controversiarum & Caeremoniarum.* Coloniae Agrippinae, Sumptibus Henrici Rommerskirchen Bibliopolæ, 1717.

B

Év	A munka szerzője & szerkesztője	A munka címe	A munka irányára, & tanálmára	Kiadás év.	Törvén- szám	Értesítések.
1.	Bacsányi János	Bodai munkák	Köncsösi	1835.	1.	
2.	Berichte der Leopoldinen Stiftung im Gf. u. K.		történelmi.	1831-34	6.	
3.			u. o.	1841	1.	
4.	Bibliothec von Belgien, 12 ^{ter} Jahrgang, II. III.		egyéb. nemek	1794-6.	28.	
5.	Bayeri Forst	Stromrechnung	helyi irat	1807-43	13	
6.	Blach Meink	Magyarom. s. nem. mag. nyelv. irat	Magyarom. s. nem. mag. nyelv. irat	1843	2	
7.	Beispiele für Kinder	Magyar nyelv-elmélet	Magyar nyelv-elmélet	1819	1.	
8.	Bianchi Lopez	Magyar nyelv-elmélet	Magyar nyelv-elmélet	1827	1.	
9.	Biblische Geschichte für Kinder	Magyar nyelv-elmélet	Magyar nyelv-elmélet	1817	2.	
10.	Borchholz	Geschichte der Einsetzung	egyéb. történelmi	1847	1.	
11.	Bogue David	De l'usage de l'opium	Wallari	1848.	1.	
12.	Boulay Lamoignon	Magyar törvénygyűjtemény		1847	1.	
13.	Bayeri Forst	Stromrechnung		1846.	2.	
14.	B. S. W.	Magyar nyelv-elmélet		1828.	1.	
15.	Bel Mathias	Compendium Hungariae	Magyar nyelv-elmélet	1779.	1.	
16.	Bumüller János	Világosság		1845-73	4.	
17.	Bourdouloue Lopez	Diagnosi		1814-1835	10.	
18.	Bretner Amicus	Disputatio inauguralis medica		1825	1.	
19.	Beke János	Kalászok a bibliai, egyházi, s tudom. tárgyról		1840.	1.	

3. kép: A Pécsi Növendék Papság Könyvtárának katalógusa

A dokumentum utolsó előtti tematikai egysége egy 7 leveles, 1862 és 1867 között feljegyzett tanévenkénti könyvtári számadás-összesítés. Ebből képet kaphatunk a pénzügyi bevételekről és kiadásokról, a készpénzért vásárolt és az ajándékba kapott dokumentumokról. A bevételekből tudjuk, hogy az időben vissza nem jutott könyvekre „késedelmi díjat” számoltak fel.

A könyvtár történetéről semmilyen szakirodalom nem áll rendelkezésünkre: az állomány kötetneinek kiadási ideje, valamint az adományozók köre – tekintve Szepesy Ignác könyvajándékaira – a könyvtár korábbi, már 1828 körüli felállítását erősíti meg. Az 1865-ös cezúra miatt úgy véljük, hogy a pécsi növendékpapság könyvgyűjteménye beleolvadt az ugyanezen évben az intézményen belül megalapított irodalmi önképző kör, a pécsi Szent Pál Társulat bibliotékájába. Erre azonban csak további kutatások fognak fényt deríteni. Anyoni bizonyos, hogy a Pécsi Egyházmegyei Könyvtárban számos „A pécsi Sz. Pál Apostolról nevezett Egyh. Irod. Társulat pecsétje 1865” feliratú bélyegzővel rendelkező kötet található.

A forrás Pécsi Egyházmegyei Könyvtárbeli fellelhetősége arra enged következtetni, hogy mint az egyik előd-könyvgyűjtemény forrása maradt a gyűjteményben. Feltételezzük, hogy a Püspöki Szeminárium Könyvtárával egyetemben a növendékpapság könyvgyűjteménye is az 1968-ban Cserháti

4. kép: A Szent Pál Társulat pecsétje

József megyéspüspök (1964/1969–1989) által felállított Pécsi Egyházmegyei Könyvtárba került, de erre bizonyosságot csak a jövőben esedékes, teljes körű feldolgozás során nyerhetünk. A fenti katalógusban fellelhető kötetek provenienciája alapján minden bizonnyal azonosíthatók lesznek, rekonstruálva a Pécsi Püspöki Szeminárium Növendék Papság Könyvtárának hajdani, teljes állományát.

SCHMELCZER-POHÁNKA ÉVA